

Z. Κατσιαμπούρα

**Η Θεσσαλία ιαμβική και δεκαπεντασύλλαβη, ως πολεμική ιαχή.
«Θεσσαλικά» ποιήματα του Σικελιανού και του Παλαμά την εποχή
των Βαλκανικών Πολέμων**

Κυρίες και κύριοι,

Ευχαριστώ πολύ την επιτροπή του 4^{ου} Συνεδρίου «Καραγάτσεια» που με τίμησε εντάσσοντάς με στους ομιλητές της σημερινής συνάντησης. Τις και τους ευχαριστώ διότι μου έδωσαν την ευκαιρία να ασχοληθώ με δυο ποιήματα που από τότε που αισθάνομαι τον εαυτό μου με συγκινούν πολύ και, βεβαίως, με φέρνουν σε άβολη κατάσταση γιατί ντρέπομαι, ντρέπομαι τουλάχιστον πριν την εργασία μου, για αυτή την, ας πούμε, παλαιομοδίτικη συγκίνηση. Θα κανονίσω, λοιπόν, τους λογαριασμούς μου μαζί τους και παράλληλα θα σας παρουσιάσω το ξεκαθάρισμα αυτού του λογαριασμού στις λεπτομέρειές του, γιατί νομίζω ότι είναι πολύ ενδιαφέρον θέμα η αναζήτηση των πηγών της συγκίνησης των ανθρώπων σε μια εποχή, η οποία συγκίνηση φέρνει σε δύσκολη θέση τους ανθρώπους μιας άλλης.

Ας πάμε στα κείμενα και στην ατμόσφαιρα που χαρακτήριζε τη γέννησή τους.

Ο Κωστής Παλαμάς εξέδωσε το 1910 την κάποια χρόνια πρωτότερα γραμμένη *Φλογέρα του Βασιλιά* στο Τυπογραφείο της Εστίας. Θεωρώ ότι το έργο είναι γνωστό στους φιλόλογους εξ υμών, αλλά για τους μη φιλόλογους το παρουσιάζω συνοπτικά:

Ο ποιητής προτάσσει στο έργο ένα απόσπασμα από τον Βυζαντινό συγγραφέα Γεώργιο Παχυμέρη που έχει ως εξής:

Ορώσιν αίφνης κατά γωνίαν ιστάμενον ανδρός πάλαι τεθνεώτος λείψανον ολόκληρον και το παν ολομελές, γυμνόν ες πόδας εκ κεφαλής. Είχε δε και επί στόματος καλάμην ποιμενικής σύριγγος, εις χλεύην τινών ούτω ποιησάντων, οίς έμελλε θρεμμάτων. Ως δε διηπόρουν, ορώσιν εκ δεξιών κενήριον και επ' αυτού γεγραμμένους στίχους, δηλώνοντας το κείμενον Βασίλειον είναι τον Βουλγαροκτόνον εκείνον.

Και ένα άλλο του Κεδρηνού που αναφέρει ότι ο Βασίλειος Βουλγαροκτόνος επισκέφτηκε τον Ναό της Θεοτόκου Παρθένου, τον πρώην δηλαδή της Αθηνάς Παρθένου, στην Αθήνα και ευχαρίστησε με προσευχές για τις νίκες του.

Το εκτεταμένο ποίημα αναπλάθει σε 12 λόγους με ανομοιοκατάληκτο 15σύλλαβο στίχο καταρχάς το περιστατικό που αναφέρει ο Παχυμέρης. Ο Μιχαήλ Παλαιολόγος, το 1261, πολιορκεί την Πόλη για να την ανακαταλάβει από τους Φράγκους. Έχει κατασκευάσει με τον στρατό του στα περίχωρα (Η πόλη νάτην! Πέρα εκεί στον επικό τον κάμπο) και κάποιοι «...Του βασιλιά νομάτοι, σπαθάρηδες, δομέστικοι, σεργέντες, ασικρίτες, βρεθήκανε ξεφαντωτές και πήγαν πεζοδρόμοι και σταματήσαν ίσα εκεί στο χάλασμα»

του μοναστηριού του ΑηΓιαννιού του Θεολόγου. Εκεί λοιπόν, κάποιος τρομάζει που αντικρίζει σε έναν από τους ανοιχτούς τάφους στο νεκροταφείο του μοναστηριού,

.....κάτι

*που ξέγινε κι από άνθρωπος, τραβώντας για να γίνη
σκέλεθρο, και μαυρόδειχνε στα κόκκαλά του απάνου
σκουλικιασμένο το πετσί, κορμιού στερνή κατάντια.
Ακέριος. Μαύρος και γυμνός και ασύγκριτος και μέγας.
Τίποτα δεν ταπόμεινε, και μοναχά βαστούσε
Στην τρύπα που ήταν άλλοτε το στόμα, μια φλογέρα.*

Μαθαίνοντας από την επιγραφή στον τάφο ότι ο νεκρός είναι ο Βουλγαροκτόνος, παρακινούνται από μια μυστηριώδη εσωτερική φωνή να στείλουν στον Παλαιολόγο μήνυμα και να θάψουν το σκελετό με τιμές. Ο δε Λογοθέτης, αρχηγός του ξεφαντώματος που χάλασε, δοκιμάζει να πάρει από το στόμα του νεκρού βασιλιά την ταπεινωτική τσομπάνικη φλογέρα. Και τότε γίνεται το θαύμα: η φλογέρα λαλεί μόνη της και την ακούνε να αυτοπαρουσιάζεταιται:

Είμαι η φλογέρα εγώ, επική, προφητικό καλάμι.
Εγώ είμαι αλλαδερχή της Κλειώς και γλώσσα της Καλλιόπης.
[...]Σαν την Εκάβη θρήνησα κι άκουσα της Γοργόνας
της μυθικής το ρώτημα το αυτό προς τα καράβια:
Ζει ο βασιλιάς Αλέξανδρος; Και εγώ είμ' η απόκριση. Είπα:
«Δέσποινα, ζει και ζώνεται, δικός μας είναι πάντα!»
Έπαιξα εγώ της Μαξιμώς και χόρευε. Του Ακρίτα
Ξεσκέπασα τη λεβεντιά....

Αυτή η διαχρονική φλογέρα, που έψαλλε, λέει, και θρήνησε σε μύθους και ιστορίες, κυρίως σε μύθους, συνεχίζει και αυτοπροσδιορίζεται, στον Λογοθέτη και τους άλλους που την ακούνε, ως

Φλογέρα η γλώσσα κι η όψη μου. Μα χίλιες όψεις παίρνω
Και το τραγούδι μου χρησμός και η μουσική μου νόμος.
Με τα φτερούγια του όνειρουκι αβάσταγα πετώντας
Περνά από άνου από καιρούςκαι από τους τόπους πέρα
Με πας, καράβι, δαίμονα του πέλαου, Φαντασία.
Γίνομαι σάλπιγγα, σαλπίζω απάνου από τους τάφους,
Τους πεθαμένους ξαγρυπνώ, το δρόμο τους ρυθμίζω,
Και το κορμί του τωρινού στο περασμένο δίνω,
Και φέρνω σας τα' αυριανά πρώιμη γέννα ομπρός σας.

Θα επισημάνουμε ότι εδώ διακρίνουμε την άποψη του Παλαμά για τον ρόλο της ποίησης και θα επανέλθουμε σε αυτό. Αλλά συνεχίζουμε στο ποίημα.

Η φλογέρα, λοιπόν, υμνεί αυτόν που την έβαλαν στο στόμα του για να τον κοροϊδέψουν, τον Βουλγαροκτόνο, τον στρατό του, τα κατορθώματά του και μετά τον παρακολουθεί να κατεβαίνει από την Κωνσταντινούπολη για να προσκυνήσει στην Αθήνα, το 1018. Αφού περιγράψει το στρατό του, συνειλεγμένο από πολλές φυλές και λαούς, φτάνει στον Πέμπτο λόγο και ο ύμνος της αφήνει τους ανθρώπους να στραφεί στη γη, που στην προκειμένη περίπτωση είναι η Θεσσαλία!

Πώς παρουσιάζεται η Θεσσαλία:

Στην αρχή ως μεσαιωνική Μεγαλοβλαχιά, που κι αν σπάραξε κάτω από τα πόδια
Του Γόθου, του Ουνογούντουρου, του Σέρβου και του Βλάχου,
μένει πάντα η Θεσσαλία!

Σε σε πρωταναβρίσανε θεοί και ισόθεοι.

...η Φαντασία σε σένα

Κάρπισε, με τον Έλληνα το νου γλυκοσμιγμένη
Και γέννησε ελληνόπουλα ζωγραφιστά, τους Μύθους.
Βεβαίως, πέρα από τους μύθους για τους ήρωες η Θεσσαλία έχει και
...τα θαυμασμένα Τέμπια

Γιατί κι αυτά σα μυθικά, της φύσης Παρθενώνας.

Και συνεχίζει

Δουλεντικά σου τάλογα, μα οι γιοι σου ανάμελοι είναι,
Σα χτυπητοί απ' αγερικά, σαν αποκαρωμένοι,
Κι απάνω από τ' αλόγατα και απάνω από τους γιους σου,
Φαρομανήτρες, τρόμασμα της νύχτας, οι γυναίκες,
Οι ξελογιάστρες μάγισσες, στρίγγλες, καρποί της γής σου,
Που τα δεντρόφυλλα μετράν και τάστρα λογαριάζουν
Και δέρνουν κατεβάζοντας κι αρμέγουν το φεγγάρι.

Οπότε η μια κοινή αντίληψη που περνάει σχεδόν απaráλλαχτη από τον Ζητιάνο του Καρκαβίτσα στο Μπουρίνι του Καραγάτση, η εικόνα του «Αποκαρωμένου» Θεσσαλού, συνοδεύεται από την άλλη, της μάγισσας Θεσσαλής (που καταγράφεται ήδη στον πλατωνικό Γοργία, 513α). Οι αργοκίνητοι, λοιπόν, άντρες και οι τρομαχτικές γυναίκες της Θεσσαλίας του Μεσαίωνα δίνουν την ευκαιρία στη φλογέρα να συμπεράνει ότι της Θεσσαλίας

Η δόξα σου είναι πιο πολύ στο χάιδεμα του Μύθου

Κι όσο δεν είναι στη φωνή της Ιστορίας.

Πρώτη εικόνα αυτού του μύθου, ο μαθητής του Κένταυρου και ομηρικός ήρωας, ο Αχιλλέας που δεν κατονομάζεται.

Μετά, σαν να έχει η αφηγήτρια φλογέρα μια πανοραμική άποψη του χώρου θαυμάζει τους βράχους των Μετεώρων

«βράχοι σαν βάθρα, απάνω τους για να δεχτούν, ποιος ξέρει,

Στημένα ποιων ισόθεων αγάλματα και σκιάχτρα

Και ποιων του κόσμου απαρνητών ασκηταριά, ποιος ξέρει».

Τα ασκηταριά δεν τα γνωρίζει η φλογέρα, αφού δεν έχουν ιδρυθεί ακόμα τον 11^ο αιώνα, αλλά τα γνωρίζει ο Παλαμάς 900 χρόνια μετά!

Ο ύμνος περνάει στο Πήλιο, τον Κίτσαβο, τον Όλυμπο, κρυψώνα θεών και αρματολών, τον Σαλαμπριά, τον Απιδανό.

Ως θαυματουργή η φλογέρα ξέρει πώς στο μέλλον θα περάσει από τη Θεσσαλία ο στρατοκόπος Αλαμανός με Βαράγγους καβαλλιέρους και θα δημιουργηθεί ένας κόσμος καινούργιος με αρχαίους και νέους δαιμόνους, μεταξύ των οποίων αναφέρονται ονομαστί η Μαντώ, μια μυθική θεσσαλή προφήτισσα, κόρη του Τειρεσία, οι Σειρήνες, λάμιες, νεράιδες, κένταυροι.

Ωστόσο η ίδια θα επιμείνει να διαλαλεί μια άλλη φυλή, μια άλλη μεγαλοσύνη, και θα συνεχίσει, αφήνοντας πίσω της τη Θεσσαλία να παρουσιάζει τον ύμνο των Θερμοπυλών, με τη μάχη και του Λεωνίδα και την Βουλγαροκτονία του Νικηφόρου Ουρανού.

Αν η Φλογέρα άρχισε να γράφεται μετά την πτώχευση του 1893 και μετά την ταπεινωτική ήττα του 1897, δεν είναι δύσκολο να ερμηνεύσουμε τη διάθεση που καταθέτει ο ποιητής στον Πρόλογό της:

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Σβυσμένες όλες οι φωτιές οι πλάστρες μεσ' τη Χώρα

Στην εκκλησιά, στον κλίβανο, στο σπίτι, στ' αργαστήρι,

παντού, στο κάστρο, στην καρδιά, τ' αποκαΐδια, οι στάχτες.

Πάει κι ο ψωμάς, πάει κι ο χαλκιάς πάει κ' η γυναίκα, πάνε

τα παλληκάρια, οι λειτουργοί, και του ρυθμού οι τεχνίτες,

του Λόγου και οι προφήτες.

Τα χέρια είναι παράλυτα, και τα σφυριά παρμένα

και δε σφυροκοπά κανείς τ' άρματα και τα' αλέτρια,

κ' η φούχτα κάποιου ζυμωτή λίγο σιτάρι αν κλείση.

Κι από κατάκρυα χόβολη μεστή η γωνιά, κι ακόμα

και πιο πολύ από τη γωνιά που του σπιτιού η καρδιά είναι,

κακοκατάτησε η καρδιά του ανθρώπου. Κρίμα. Κρίμα.

Ωστόσο, η περιγραφή της Θεσσαλίας που είδαμε εν μέρει, με τα μυθικά στοιχεία και τη φυσική μεγαλοπρέπεια, δεν παραπέμπει στο ίδιο συμπέρασμα. Ο ποιητής γράφει το ποίημά του για να δώσει παρελθόν ένδοξο στους ελληνικούς τόπους, να συνδυάσει τον Βυζαντινό νικητή με το αρχαίο κλέος που του παρουσιάζεται στο διάβα του αναλλοίωτο ανά τους αιώνες, και να ταυτίσει τον Παλαιολόγο που βρίσκει τη φλογέρα με τους σύγχρονους ταγούς που την ακούνε στο ποίημά του.

Ο τόπος της Ελλάδας είναι σπουδαίος, δείτε τη Θεσσαλία. Παρακάτω θα περιγράψει το Ζητούνι, τα Σάλωνα, τη Λιβαδειά και τη Θήβα, πριν φτάσει στην Αττική.

Κι όταν τελειώσει το προσκύνημα του Βουλγαροκτόνου και του στρατού του, και παρουσιαστούν με υπερφυσικό τρόπο, εννοείται, τα μελλούμενα στον βασιλιά, μεταξύ των οποίων και η γέννηση της θαυμαστής Ευρώπης, και η επικράτηση του μαμωνά, αλλά και το απειλητικό για αυτόν ξύπνημα της εργατικής τάξης, στον 11^ο από τους 12 λόγους, διαβάζουμε αυτό που φαίνεται να αποτελεί τον τελευταίο λόγο της φλογέρας και αποτελεί σίγουρα τον λόγο του ποιητή:

Μα εγώ είμαι ο ξεθεμελιωτής ο Πόλεμος, ο μέγας,

Ο Πόλεμος. Το θέλημα κάνω ενός πλάστη που είναι,

Σαν πιο μεγάλος από με και μ' έχει ρογιασμένο,

[...]...Τα Έθνη

Πάντα θα ζουν παντοτινά θα ιδρωκοπάν, ο αγώνας

Πάντα για το μέγαλωμα, για τη δύναμη πάντα.

Και, παρακάτω:

Είπα: ρωμαίικο όπου φυσά, όπου παλεύει Ελλάδα

Κι όπου σταυρώνεται η φυλή κι όπου είν' η ορμή στο Γένος

[...] (θα είμαι εγώ) μαρμαρωμένος βασιλιάς και θα ξυπνώ. Απ' το μνήμα

Το μυστικό και το άβρετο που θα με κλη, θα βγαίνω,

Και τη χτιστή Χρυσόπορτα ξεχτίζοντας, θα τρέχω,

Των καλιφάδων νικητής και τσάρων κυνηγάρης,

Πέρα στην Κόκκινη Μηλιά θα παίρνω την ανάσα.

Στην Κόκκινη Μηλιά, λοιπόν. Διότι ρωμαίικο όπου φυσά και όπου παλεύει Ελλάδα. Και ειδικά Ελλάδα, για τη Θεσσαλία, ας πούμε, είναι η αρχαία και βυζαντινή κληρονομιά, παρά η σύγχρονη ζωή. Μπορεί να είναι οι γιοι της κάπως, πώς το διαβάσαμε; σαν αποκαρωμένοι, αλλά είναι η πρώτη χώρα του Βασιλιά που περιγράφεται στην κάθοδό του και είναι, όταν γράφεται το ποίημα, το σύνορο της σύγχρονης Ελλάδας **Το 1910 η Θεσσαλία ήταν Ελληνική**, ο πρώτος ελληνικός τόπος. Ο Μαρμαρωμένος, με λίγα λόγια, Βουλγαροκτόνος θα τρέξει όπου χρειαστεί. Δεν γράφεται, πού, αλλά από την Πόλη που ξεκίνησε ο βασιλιάς-προσκυνητής με τον πολυεθνή στρατό του ως τη Θεσσαλία, δεν αναφέρεται άλλος τόπος στο πέρασμά τους. Άρα, όπου χρειαστεί ανάμεσα στα Τέμπια και στην Πόλη. Η φλογέρα ψάλλει την υπαρκτή τις αρχές του 20ού αιώνα Ελλάδα και ονειρεύεται τη μέλλουσα.

Μα αυτή είναι η Θεσσαλία των αρχών του 20ού αιώνα; Δεν έχει ακόμα ακτήμονες και αμορφωσιά και ανθυγιεινές συνθήκες ζωής και τσιφλικάδες ίσως πιο βάνουσους από τους παλιότερους; Οι εφημερίδες και οι πεζογράφοι απαντούν καταφατικά στα τέτοια ερωτήματα **Μήπως εδώ να πεις τι λεν «οι άλλοι» περί Αντύπα κλπ.**, αλλά η Φλογέρα δεν κάνει ρεπορτάζ, ψάλλει έναν ύμνο ίσως και στον Πόλεμο, αλλά πάντως στη φυλή και στο Γένος, ενθαρρύνοντάς το μέσα στη ζοφερή του κατάσταση

(διαβάζω πάλι από τον Πρόλογο)

Γιατί θα 'ρθή κάποιος καιρός και κάποια αυγή θα φέξη

Και θα φουσήξει μια πνοή μεγαλοδύναμη

Και

[...] θα σκόψουν

Οι κορφές όλες, οι φωτιές θα ξαναδώσουν όλες.

Το έργο αυτό του Παλαμά συγκίνησε πολύ τους ανθρώπους της εποχής, όσους είχαν πρόσβαση, υποθέτω, εικονογράφησε ελπίδες και πέρασε, τα επόμενα χρόνια, στα αναγνωστικά και τα ανθολόγια της εκπαίδευσης, κυρίως ο πρόλογος και η Αθήνα, που κορόνα της φορεί τον βράχο.

Μετά από 12 χρόνια όμως, και ενώ στο μεταξύ, όσοι είχαν την ψυχραιμία, η οποία βέβαια δεν καλλιεργείται από τον συνεχή πόλεμο, μπορούσαν να καμαρώνουν για τις αναμμένες φωτιές και την Κόκκινη Μηλιά, ήρθε το κόμημο των φτερών το 1922 και από κει και πέρα το ποίημα στην επική του διάσταση απόκτησε κάτι που μάλλον ως ευκαιρία θρήνου θα έμοιαζε, παρά ως ύμνος του Γένους και της φυλής. Για να μη μιλήσουμε για τα χρόνια μετά το 1950, όπου έννοιες σαν το Γένος και τη φυλή, μετά τη χρήση που είχαν από τους ναζιστές, εξοβελίστηκαν (πέρα από κάποιες εξαιρέσεις) (και) από την ποιητική έκφραση, αντικαταστημένα από την έννοια «λαός».

Στο άλλο ποίημα τώρα, στη *Θεσσαλία* του Σικελιανού, που δημοσιεύτηκε στο τεύχος 499 του περιοδικού Νουμάς, στις 26 Ιανουαρίου 1913, όταν πλέον και η Θεσσαλονίκη και τα ελληνικά νησιά είχαν καταληφθεί από τον ελληνικό στρατό.

Το ποίημα αποτελείται από 25 άνισες στροφές ιαμβικών ενδεκασύλλαβων (επί το πολύ), παροξύτονων φυσικά, στίχων που ομοιοκαταληκτούν: σε κάθε στροφή υπάρχουν δύο τρεις (σπανίως 4) καταλήξεις, όχι πάντα με την ίδια τάξη. Έρρυθμο ποίημα, με την συνήθη εκφραστική πληθωρικότητα του Σικελιανού, τις μακρές περιόδους, τη σύνθετη σύνταξη, τα τολμηρά επίθετα, μια φανταστική ποιητική μουσική, που λέει και ο Καραντώνης (Εισαγωγή στη νεότερη ποίηση, γαλαξίας 1971, σελ. 141). Θέμα του ποιήματος είναι η περιγραφή της Θεσσαλίας από ένα ποιητικό υποκείμενο που δύναται να τη βλέπει διαχρονικά και στο σύνολό της, καθώς παράλληλα, ακούει το κανόνη (εννοείται του πολέμου που μόλις ξεκίνησε,

τον Οκτώβριο του 1912). Το ύφος του ποιήματος είναι γενικά υμνητικό (στις 15 στροφές του οι 7 αρχίζουν με την προσφώνηση ώ Θεσσαλία, ώ Πήλιο) και παραινετικό. Σε τι παραινεί; Ας το δούμε.

Στην πρώτη στροφή, ο Δίας από την κορυφή του Ολύμπου απολύνει, εξαπολύει δηλαδή, την κραυγή του «κράτει σφιχτά τον πόλεμό σου Ελλάδα!».

Διαβάζω:

Βροχή του Ολύμπου. Πνίγει την κοιλάδα,

Το βουνό, που το Δία έχει κορφή του.

Φέγγει η αστραπή, σαν καπνισμένη δάδα

Μπροστά από την αθάνατη μορφή του.

Μα στις βουνοκορφές του την πεδιάδα,

Μόνος, τον Ήλιο, αν χαίρεται λαμπάδα,

Στον κεραυνό απολύνει την κραυγή του.

«Κράτει σφιχτά τον πόλεμό σου Ελλάδα!».

Η εικόνα του Δία που παροτρύνει την Ελλάδα στον πόλεμο συνεχίζεται στη δεύτερη στροφή, όταν το γέλιο του μεταμορφώνεται σε βροντερό κανόνι (προσοχή! Το κανόνι είναι γέλιο!).

Στις επόμενες τα βόλια σουρίζουνε στις λαγκαδιές σαν τα κοτσύφια μες στ' απόσκια, σαν τα πουλιά στ' απόβροχα περβόλια!

Στη δεύτερη ενότητα του ποιήματος, τη δεύτερη από τις 5, η φωνή του ποιήματος δεν περιορίζεται πλέον στο να παρατηρεί τον Δία, αλλά μπαίνει στη δράση. Θα διαβεί την πύλη των Τεμπών για να ανασάνει ελεύτερο το χώμα (της Μακεδονίας που μόλις καταλήφθηκε από τον Ελληνικό στρατό, σημειώνουμε). Και εκεί, στην πύλη των Τεμπών, λησιμονώντας πια τη μακρυνή δουλεία, θα υμνήσει τον θεσσαλικό κάμπο, πέλαο σταχώνε, το Πήλιο (3^η ενότητα) και γενικά τη Θεσσαλία (4^η ενότητα). Ποια χαρακτηριστικά κρίνει υμνητέα; Τα φυσικά και τα μυθικά. Τον απλωμένο κάμπο, τη δροσιά του Πηλίου, τη μνήμη του Απόλλωνα, της Μαντούς και του Αχιλλέα. Αλλά, προσθέτει και τη μνήμη από τα «στερνά τα χρόνια», μια εικόνα με ασφοδελούς λόφους όπου πλανιέται ο πελαργός, ψάχνοντας στα αποκαΐδια, την ανόργωτη γη με το πλούσιο χώμα. Γιατί

Ως τώρα, οκνοί και οι άνθρωποι στη γη σου.

Πλούσιο, θεά, των δούλων σου το ασκέρι!

Ωστόσο, ο ποιητής αφήνει αμέσως τη μνήμη για να πετάξει στο μέλλον και να προφητεύσει,

Βλέπω για σε, πιο ταιριαστό το ατσάλι,

Τη μηχανή, που αλάθευτη δουλεύει,

Τον ρυθμικόν αχό, οπού θεριεύει

Τα πλήθη και τα υψώνει, με την πάλη,

Των νερών σου τη δύναμη ζεμένη

Στην ανάγκη, απ' τη δίψα πιο μεγάλη.

Και σε αυτή τη μηχανική κοσμογονία, θα αλλάξουν και οι οκνοί άνθρωποι:

Και βλέπω στ' ουρανού σου το κρουστάλλι

Οι άνθρωποι να πετάνε οι φτερωμένοι

Ελεύθεροι, και μέσα στην αγκάλη

Της λευτεριάς σου, πιο θερμά υψωμένοι!

Έτσι θέλει να την βλέπει στο μέλλον τη Θεσσαλία ο ποιητής. Με πλάστρες φωτιές (Μια βασική απόδειξη, μαζί με τη Μαντώ και άλλες, ότι μία πηγή της έμπνευσής του είναι η Φλογέρα του Βασιλιά...), και

Στην απλωσιά σου, η δύναμη του Ταύρου

Παρθένα και γαλήνια και νικήτρα

Και ηρωικής σοφίας. Λάμπει ζυπνήτρα

Η διδαχή του Χείρωνα Κενταύρου.

Για να αποκτήσει όμως η Θεσσαλία την καινούργια της εικόνα, η φωνή που προφητεύει απευθύνεται τώρα (5^η ενότητα) και χαιρετά τα Τέμπη, τη θύρα στη νέα γη, τη φρεσκοκατακτημένη. Τους ζητά να του χαρίσουν τη λήθη του καημού και της σκλαβιάς, να του ανοίξουν την ψυχή στην αιώνια Λευτεριά και να μπορεί να κράζει, κι αυτός τώρα με τη σειρά του, την κραυγή του Δία «Κράτει σφιχτά τον πόλεμό σου, Ελλάδα!»

Νομίζω, κυρίες και κύριοι, ότι και από μια πρώτη, έστω και ελλιπή, ανάγνωση του ποιήματος γίνεται φανερό το ενθουσιαστικό κλίμα της εποχής που απαιτεί πόλεμο και κατάκτηση. Μαζί το μυθικό παρελθόν και το δυστυχημένο παρόν απαιτούν τη μεταμόρφωση της Θεσσαλίας, η οποία όμως προαπαιτεί τον πόλεμο για να συμβεί. Λίγο πριν, στον Παλαμά, στη Θεσσαλία διαφαίνεται η ανάμνηση και της Βυζαντινής λάμψης. Στον Σικελιανό το άλμα είναι άμεσο προς την αρχαιοελληνική μυθολογία, ίσια για να μπολιαστεί το σημερινό οκνό ασκέρι των δούλων στον αρχαίο ρυθμό, τον οποίο θα παρακινήσει όμως η μηχανή και η άρδευση.

Δεν είναι εύκολο να καταλάβουμε, να νιώσουμε αυτό το πνεύμα σήμερα. Σήμερα αντιμετωπίζουμε τα προβλήματα της κοινής ζωής με κύριο ζητούμενο την ευζωία στην καθημερινότητά μας και δεν θεωρώ ότι υπάρχει πολύ χώρος για αναφορές του αρχαίου κλέους (τουλάχιστον αυτό δείχνει μια οποιαδήποτε τυχαία προσέγγιση σε εφημερίδες και ιστοτόπους. Και εκεί που παρουσιάζεται τέτοιου είδους αρχαιολατρία δημιουργείται η υποψία συγκεκριμένης, αφελούς και απορριπτέας, πολιτικής επιλογής). Δεν ξέρω αν είναι κρίμα. Πιστεύω πως η αίσθηση ότι ζεις σε έναν τόπο όπου έζησαν κι άλλοι άνθρωποι και έκαναν πολιτισμό και άφησαν τη φωνή τους να ακούγεται ζωνρά στην κοινή γλώσσα της Ευρώπης και του κόσμου γενικά, πλουτίζει τη ζωή μας και βαθαίνει τα συναισθήματά μας, ίσως και την ευαισθησία μας. Δεν είναι όμως της μόδας. Δύσκολα σήμερα κανείς θα αναγνώριζε στη Θεσσαλία των ποιητών μας τον τόπο που βλέπουμε γύρω μας, κυρίως γιατί δεν τον βλέπουμε σαν ένα χώρο με μαγεία, με το παρελθόν ζωντανό, με τους μύθους συνεχιζόμενους, με τις τελετουργίες που αφορούσαν μεγάλα σύνολα, με τη ζωντανή πιστευτή παράδοση αξιών. Δεν μας παραδίδονται σπουδαία πράγματα και δεν παραλαμβάνουμε τίποτα. Αυτή η απομάγευση έχει χίλιους λόγους και δεν είναι στο προσωπικό χέρι του καθενός και της καθεμιάς μας να την ακυρώσει. Ίσως ίσχυε ήδη και των καιρών της συγγραφής των ποιημάτων, καθώς όπως ήδη αναφέραμε, ο Καρκαβίτσας στηλίτευε τον τρόπο ζωής στο θεσσαλικό λασποχώρι και δεν μοιάζει και πολύ με ύμνο στη Θεσσαλία αυτό που διαβάζουμε στο έργο του. Ωστόσο, ειδικά τον καιρό της συγγραφής που μας αφορά, καθώς και όλο το διάστημα των αρχών του 20ού αιώνα, φαίνεται να ανθίζει μια μεγάλη ελπίδα στον ελληνικό λαό, στους Έλληνες διανοούμενους ίσως περισσότερο, ίσως και για παρηγοριά μετά τα αρνητικά συμβάντα της δεκαετίας του 1890: ονειρεύονται και προσδοκούν είτε μια Ελλάδα μεγαλύτερη από την παρούσα τότε είτε μια Ελλάδα που θα υποκαθιστούσε, κατά κάποιο ασαφή και αδιευκρίνιστο τρόπο,ⁱ την Οθωμανική Αυτοκρατορία της οποίας τα προβλήματα είχαν αρχίσει να γίνονται εμφανή.

Η ιστορικός Χριστίνα Κουλούρη σχολίαζε ότι «Στην πορεία που οδηγεί από την πρώτη ήττα της Μεγάλης Ιδέας στην οριστική της ήττα, οι Βαλκανικοί Πόλεμοι εγγράφηκαν ως η στιγμή της ευφορίας. Στην ουσία όμως εγκαινίασαν μια περίοδο δεκαετούς πολεμικής δοκιμασίας, που το τραγικό τέλος της επισκίασε την επική της έναρξη.»ⁱⁱ

Αυτή ακριβώς την επική έναρξη αντικρίζουμε στα ποιήματα που διαβάσαμε. Μια διάχυτη αισιοδοξία, ένα πνεύμα υμνητικό της Θεσσαλίας που είναι το σύνορο της πατρίδας μας, μαγικό, αρχαίο, σπουδαίο, και που θα αποτελέσει (για τον Σικελιανό, ιδίως) το ξεκίνημα για άλλους τόπους, το ίδιο σημαντικούς, για νέες επικές, υπό την καθοδήγηση του Δία, κατακτήσεις.

Στον Νουμά όπου δημοσιεύτηκε η Θεσσαλία του Σικελιανού δημοσιεύτηκε και ένα άρθρο υπό το ψευδώνυμο Γράκχος Γραικός, με τίτλο «Τιμή και όχι ανάθεμα». Ο συγγραφέας επιμένει, απαντώντας σε άρθρο προηγούμενου τεύχους που μεμψιμοιρούσε για την κακή διαχείριση των πολεμικών κερδών, ότι τα πράγματα πάνε καλά και δηλώνει ενθουσιασμένος: «(Ο Βενιζέλος) ...κατάφερε να μας φυσήξει την πεποίθηση στον εαυτό μας, να μας κάνει να πιστέψουμε πως είμαστε κάτι, πώς κάτι μπορούμε να καταφέρουμε, να μας κουνήσει, να μας ζωντανέψει, να σαρκώσει το άπιαστο κι ασχημάτιστο, χαώδικο πές το, εθνικό μας εγώ»ⁱⁱⁱ.

Και παρακάτω:

«Εγώ τουλάχιστον δεν απελπίζομαι πια για τίποτε. [...] Άκουγα Μεγάλη Ιδέα και μέσα μου Μεγάλη Μωρία την έλεγα. Τους Πατριώτες τους μετέφραζα σε Πατριδοκάπηλους [...] Σήμερα άλλαξε η μανταλιτέ μου, σήμερα όλα τα πιστεύω. Η πατρίδα μας θα γίνει μεγάλη δύναμη μια μέρα, θα θαλασσοκρατήσει στην Ανατολή, θα θαυματουργήσει η Πατρίδα μας...».

Είναι ακριβώς το ίδιο πνεύμα του Σικελιανού, είναι μέσα στον ίδιο πνευματικό χώρο με το σαφώς πιο στοχαστικό κλίμα του Παλαμά. Είναι η εποχή του έπους. Η Θεσσαλία είναι θέμα πολεμικού τραγουδιού, τόπος της συνέχειας του Γένους, τόπος των θαυμάτων και ας μην είναι οι κάτοικοί της (τι να γίνει, δεν μπορούσαν οι ποιητές να αποφύγουν και τις κοινές αντιλήψεις της εποχής τους) οι σύγχρονοι Κένταυροι! Θα γίνονταν μια μέρα...

Δεν θέλω να τελειώσω τον λόγο μου, και θα μου επιτρέψετε να εξαντλήσω την υπομονή σας, χωρίς να επιμείνω ότι παρά το γεγονός ότι δεν συντάσσομαι με τα μεγαλόπνοα επίθετα και με τα θαύματα και με τις πλάστρες φωτιές (κι αν έχουν δει τα μάτια μας πια κι αν έχουν γράψει οι ιστορικοί) δεν παύει ο δεκαπεντασύλλαβος της Φλογέρας να μου φέρνει ρίγος. Διότι η συγκίνηση της ποίησης ίσως δεν έχει να κάνει με την πραγματικότητα της ιστορίας. Ίσως έχει να μας μιλήσει για τα καθόλου, αυτά που προτιμάμε να σκεφτόμαστε... Ας δανειστούμε τα λόγια του Διονύση Καψάλη, ο οποίος επιδιώκει « ένα νέο σέβας [...] απέναντι σε ό,τι δεν γνωρίζουμε, μια ηθική της λογοτεχνίας που δεν θα ηθικολογεί και όπου η γνώση δεν θα αναιρεί την ικανότητα του ανθρώπου να θαυμάζει»^{iv}. Και ακόμα, τα λόγια του Δημαρά για τον Παλαμά, που έχουν καθολικότερη ισχύ, πιστεύω:

...Το ποίημα: όχι έναν κόσμο εμορφιάς και έμπνευσης, αλλά την πραγματική, την αισθησιακή απόλαυση την οποία μας παρέχει το ποίημα, το έργο το συντελεσμένο, την χαρά του μέτρου, της πλούσιας ρίμας, της φανταχτερής εικόνας, της πλαστικής διατύπωσης σκέψεων^v.

Σας ευχαριστώ που με ακούσατε!

ΚΛΑΡΟΝ: ΤΟΠΟΣ ΤΗΣ ΚΟΛΟΦΩΝΟΣ ΑΝΙΕΡΩΜΕΝΟΣ ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΚΑΙ ΧΡΗΣΤΗΡΙΟΝ ΕΧΩΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ, ΥΠΟ ΜΑΝΤΟΥΣ ΤΗΣ ΤΕΙΡΕΣΙΟΥ ΘΥΓΑΤΡΟΣ ΚΑΘΙΔΡΥΜΕΝΟΝ. (Σχόλια στον Απολλώνιο τον Ρόδιο, 308b, Weidmann)

ⁱ Ιωάννη Σ. Κολιόπουλου, **Η Μεγάλη Ιδέα της εθνικής ολοκλήρωσης**, Καθημερινή, 12/6/2011

ⁱⁱ Χριστίνα Κουλούρη, **1912**, Όταν άλλαξε ο χάρτης της Βαλκανικής, 100 ΧΡΟΝΙΑ από τους Βαλκανικούς Πολέμους, Το ΒΗΜΑ, 31/12/2011,

ⁱⁱⁱ Γράκχος Γραικός, Τιμή και όχι ανάθεμα», Νουμάς 499, σελ. 13-14.

^{iv} Διονύσης Καψάλης, Το καμαράκι κάτω από τη σκάλα, Άγρα 2008, σελ. 14

^v Κ.Θ.Δημαράς, Κωστής Παλαμάς: Η πορεία του προς την τέχνη. Έκδοση γ', Νεφέλη, Αθήνα 1989, σελ. 12-13